

Recente ontwikkelingen op de arbeidsmarkt

Het gaat betrekkelijk goed op de arbeidsmarkt. De werkgelegenheid neemt al enkele jaren achtereen in ongekend tempo toe. Ook de werkloosheid is weer aan het dalen. Deze daling vindt op vele fronten plaats, maar niet bij iedereen in dezelfde mate. Verder vertonen enkele achterliggende factoren, zoals de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt, een niet altijd even geruststellend beeld. In deze bijdrage zullen enkele ontwikkelingen op de arbeidsmarkt worden geschetst. Achtereenvolgens komen aan de orde de werkgelegenheid en het arbeidsaanbod, de werkloosheid, het probleem van overschotten en tekorten, de moeilijke positie van allochtonen, de mobiliteit en ten slotte de verhouding tussen onderwijs- en functieniveaus.

DR. P.A. BOOT*

De werkgelegenheid en het arbeidsaanbod

De Nederlandse werkgelegenheids groei behoort tot de hoogste in West-Europa. In drie jaar zijn er meer dan 350.000 banen bijgekomen¹. In tabel 1 is de ontwikkeling van werkgelegenheid, werkloosheid en arbeidsaanbod samengevat, inclusief de raming van het Centraal Planbureau voor 1990. Zichtbaar is hoe de groei van het arbeidsaanbod nu langzamerhand gaat dalen. Dit komt vooral door de demografische ontwikkeling, want de stijging van de participatiegraad (als saldo van een grotere toename bij vrouwen dan afname bij mannen) blijft vooralsnog tot een lichte toename van het aanbod leiden. Het verschil tussen de in personen gemeten werkgelegenheids groei en de groei gemeten in arbeidsjaren geeft aan dat het aandeel van deeltijdarbeid blijft stijgen (zie tabel 1).

Soms wordt het vermoeden geuit dat het bij deze forse groei gaat om banen van relatief slechte kwaliteit. Een centrale vraag is dan die naar de plaats van de nieuwe

banen en de 'kwaliteit' van de werkgelegenheids groei. Het gaat hierbij in feite om drie aspecten:

- de sectoren waarin de groei vooral plaatsvindt;
- de loonklasse waarin de nieuwe banen te vinden zijn;
- het type arbeidscontract en traditionele indicatoren van de kwaliteit van arbeid.

In alle bedrijfstakken (afgezien van de zeer kleine sector van openbare nutsbedrijven) is er - gemeten in aantallen werknemers - sprake van groei: ook in de industrie of bouw. Dit is een kenmerkend verschil met het einde van de jaren zeventig, toen landbouw, industrie en bouw nog een daling te zien gaven. Ook voor de komende jaren wordt een werkgelegenheids groei over de volle breedte van de economie verwacht, waarbij de diensten wel het leeuwedeel van de nieuwe banen voor hun rekening zullen nemen.

Op het tweede aspect is eerder in *ESB* ingegaan². Onze voorlopige stelling daarin was dat de nieuwe banen zeker niet bij uitstek in de lage loonfuncties te vinden zijn, hoewel het aandeel van de werkgelegenheid in de allerlaagste loonschalen inderdaad is toegenomen.

Ook de toeneming van het aandeel flexibele en tijdelijke banen - het derde aspect - is zeer betrekkelijk. In 1988

Tabel 1. Vraag en aanbod op de arbeidsmarkt (x 1000 personen)

	1988	1989 ^a	1990 ^a
<i>Mutaties</i>			
Aanbod	150 ^b	70	60
Werkgelegenheid	165 ^b	115	85
(idem, arbeidsjaren)	(60)	(79)	(50)
Werkzoekenden zonder baan	-15	-45	-25
Geregistreerde werkloosheid		-35	-20
<i>Niveaus</i>			
Werkzoekenden zonder baan	610	565	540
Geregistreerde werkloosheid	435	400	380

a. Raming CPB.

b. CPB-cijfer bijgesteld op basis van uitkomsten EBB 1988.

Bron: CBS (EBB 1988), CPB.

* Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Dit artikel is geschreven op persoonlijke titel. Met dank aan Ben Lok en Jean Paul Vosse voor hun opmerkingen. De bijdrage is gebaseerd op de *Rapportage arbeidsmarkt 1989*, waarvan de auteur redacteur was.

1. Er zijn vraagtekens te zetten bij de omvang van de werkgelegenheid in 1988. Het betreffende cijfer, gemeten in personen, uit de Enquete Beroepsbevolking 1988 is zeer hoog (en de foutenmarge van de steekproef aanzienlijk). Het Centraal Planbureau houdt het daarom op een lager niveau. In het licht van de toeneming, gemeten in arbeidsjaren, zou dat ook meer voor de hand liggen. Ook het aanbod zou dienovereenkomstig minder stijgen. De mutatie komt echter wel weer redelijk overeen met die uit de *Kwartaalstatistiek werkzame personen*.

2. P.A. Boot, R.F. van Esch en L.A. Vos, De Nederlandse 'job-machine' (II), *ESB*, 30 augustus 1989.

heeft 80,9% van alle werkenden een vaste baan, tegen 82,2% in 1985. Het aandeel echte tijdelijke banen (zonder automatisch uitzicht op een vaste baan, of uitzendwerk) en oproepcontracten is gelijk gebleven. Voor vrouwen is het aandeel toegenomen, voor mannen daarentegen gedaald. Het aandeel zelfstandigen is toegenomen. De meeste indicatoren van de 'kwaliteit van arbeid' laten enige verbetering zien, of zijn constant³.

Werkloosheid

De werkloosheid daalt dit jaar betrekkelijk snel. Twee graadmeters zijn daarbij relevant: het cijfer van de geregistreerde werkloosheid (gwl) en dat van de werkzoekenden zonder baan (wzb)⁴. In 1988 en 1989 samen is de geregistreerde werkloosheid met 50.000 mensen afgenomen (-11%), het aantal werkzoekenden zonder baan met 60.000 (-9,5%). De daling vindt zowel bij kort- als bij langdurig werklozen plaats, maar veel sterker bij mannen dan bij vrouwen. Het snelst is het aantal werkloze schoolverlaters gedaald. In de eerste helft van dit jaar waren er 400.000 geregistreerde werklozen, waarvan een kwart jonger dan 25 jaar was. Een derde van de werklozen is al meer dan twee jaar zonder werk. Van de jongeren is maar 20% langer dan twee jaar werkloos, van degenen die ouder zijn dan 40 meer dan de helft.

De samenstelling van het werkloosheidsbestand – gemeten aan het bemiddelingsbestand zonder baan (bzb) – is vooral heterogener geworden. De meest kenmerkende veranderingen in het bestand zijn de volgende:

- een toeneming van het aandeel vrouwen, van 36% in 1986 naar 40% dit jaar. Vrouwen en mannen zijn ongeveer even lang werkloos;
- een duidelijke veroudering. In 1986 was 35% van de geregistreerde werklozen jonger dan 25 jaar, nu 30%;
- een relatieve toeneming van het aandeel kortdurig en zeer langdurig werklozen. In 1986 was 46% minder dan één jaar werkloos en 15% langer dan 4 jaar, in 1989 zijn deze aandelen respectievelijk 49% en 18%;
- een toeneming van het aandeel hoog geschoolden. Bedroeg dit in 1986 zo'n 9%, in 1989 is dat opgelopen tot 12%. Samen met de werklozen die alleen basisonderwijs hebben gevolgd zijn zij het langste werkloos;
- een forse toeneming van het aandeel allochtonen. De werkloosheidsduur van allochtonen is bijna twee keer zo groot als die van autochtone Nederlanders. Hier komen we nog op terug.

Naar regio traden nauwelijks verschuivingen op, alhoewel het aandeel van de grote steden in de werkloosheid verder is toegenomen (in de vier grote steden bij voorbeeld steeg de werkloosheid van 25% naar 27%).

Overschotten en tekorten

De laatste maanden verschijnen er veel berichten over zeer moeilijk vervulbare vacatures, met name in de metaalindustrie. Recente landelijke cijfers over het aantal vacatures zijn niet voorhanden. Wel heeft inderdaad de werkloosheid in technische onderwijsrichtingen een laag peil bereikt.

Eind december 1988 waren er per duizend banen circa 18 vacatures. De jaren ervoor is dit standcijfer wel enigszins gestegen. De totale mobiliteit – het veranderen van baan – nam echter veel sneller toe, waarmee de gemiddelde tijd dat een vacature open staat in principe gedaald kan zijn. Het aandeel vacatures dat langer dan drie maanden

Tabel 2. Bemiddelingsbestand zonder baan naar opleidingsniveau

	Percentage aanbod-overschot 1985 ^a	Index bzb 1989 als 1985=100	Bzb 1989 (x1000) ^b
Lager	25	85	200
Uitgebreid lager	16	73	198
Middelbaar	9	96	176
Semi-hoger	7	103	56
Hoger	7	146	24

a. In procenten van arbeidsaanbod.

b. Per 1 juli.

Bron: CPB; SZW.

den open staat is daarnaast een min of meer objectieve maatstaf voor de aansluiting tussen vraag en aanbod. Dit aandeel is de afgelopen jaren licht toegenomen van 21,9% in 1987 naar 26,5% in 1989 (gemeten aan de geregistreerde openstaande vraag, de vacatures dus voor zover bekend bij arbeidsbureaus). Blijkbaar is de vacaturevervulling gemiddeld iets eenvoudiger geworden, maar voor specifieke functies waarin dat al lastig was nog moeilijker. Een zelfde beeld geeft de ontwikkeling van de werkloosheid bezien naar opleidingsniveau en -richting.

Het verschil naar richting is de laatste jaren groter geworden. De algemene richtingen, waarin de werkloosheid al het hoogst was, geven ook de minst gunstige ontwikkeling te zien en de technische juist een gunstige. Vooral in de economisch-administratieve richting is zichtbaar dat op niveaus waar de werkloosheid het laagst was deze wat is gestegen. In de technische richtingen, waar de werkloosheid al relatief laag was, is deze meestal verder gedaald. Per richting zien we de werkloosheidspercentages van de opleidingsniveaus wat naar elkaar toeschuiven. Een goede opleidingsrichting is belangrijker dan het niveau ervan, indien tenminste het niveau van lager beroepsonderwijs is gehaald (zo mogelijk aangevuld met een praktijkopleiding).

Wat de beroepsopleidingen betreft is er vanaf het middelbare niveau per richting niet veel verschil meer in werkloosheidspercentages; in de administratieve richting staan degenen met hoger beroepsonderwijs er het beste voor, in de technische en verzorgende richtingen degenen met een middelbare opleiding. Dit zijn inderdaad de richtingen waar de tekorten (denk aan verpleegkundigen) zeer snel dreigen op te lopen. Op een dergelijk aggregatieniveau biedt geen enkele richting in het wetenschappelijke onderwijs – lattend op alleen de werkloosheidspercentages – de beste perspectieven.

In de *Macro Economische Verkenning 1990* heeft het Centraal Planbureau schattingen gepubliceerd van het aantal werkzoekenden zonder baan naar opleiding in 1990. De 'werkloosheidspercentages' blijken het hoogst voor het lager onderwijs (18%) en middelbaar-algemeen (14%) en het laagst voor middelbaar-technisch en semi-hoger en hoger economisch-administratief (4%); zie ook tabel 2.

3. Het gaat dan om indicatoren van arbeidsomstandigheden, inhoud van het werk en arbeidsverhoudingen binnen een organisatie. Een uitzondering op het veelal positieve beeld is de omvang van lichamelijk zwaar werk, die toeneemt.

4. De gwl heeft als uitgangspunt de werkloosheid zoals geregistreerd door de arbeidsbureaus, waarbij de gezochte baan een omvang moet hebben van ten minste 20 uur per week. In de wzb wordt iedereen die betaald werk zoekt meegeteld. In beide gevallen dient men zonder betaald werk te zijn en beschikbaar te zijn voor betaald werk. Opvallend is overigens wel dat het aantal werkloosheidsuitkeringen veel minder daalt dan beide graadmeters. Het vroegere, vervuilde werkloosheidscijfer wordt voortgezet onder de naam bemiddelingsbestand zonder baan (bzb).

Allochtonen

Terwijl de werkloosheid van Nederlanders sinds 1984 daalt, blijft die onder etnische minderheden toenemen. Ten opzichte van juni 1985 is de 'werkloosheid' in juni 1989 – gemeten aan het bemiddelingsbestand zonder baan – onder Surinamers met ruim 20% toegenomen, onder Turken met 21% en onder Marokkanen met 28%. Dit staat in schril contrast met de daling van het aantal 'werkloze Nederlanders': -13% in de betreffende periode. Ongeveer 11,5% van alle werklozen behoort tot een etnische minderheid, tegen nog geen 8% vier jaar geleden.

Het aandeel 'werklozen' (bzb) als percentage van de totale beroepsbevolking bedroeg medio 1987 circa 13. Voor de allochtone bevolkingsgroepen was dat beduidend hoger: 23% voor Antillianen/Arubanen, 27% voor Surinamers, 40% voor Turken en Marokkanen. Er blijken grote verschillen in opleidingsniveau te bestaan tussen autochtone Nederlanders en minderheden. Van de ingeschreven Turken en Marokkanen heeft zo'n 85% hooguit basisonderwijs of een onvoltooide vervolgopleiding. Voor autochtonen is dit 34%. Voor de jongste leeftijdsgroepen is het opleidingsniveau van minderheden gunstiger, maar het verschil met autochtonen groter. Deze werkloosheidsontwikkeling heeft twee oorzaken: een dalende of op z'n best stabiele werkgelegenheid en een fors toenemende beroepsbevolking.

In de periode 1981-1984 nam het aantal banen van – in elk geval – Turken en Marokkanen zeer sterk af (-14% tegen -5% van autochtone Nederlanders), terwijl het daarna waarschijnlijk verder is blijven dalen.

De allochtone bevolking groeit nog snel. (Vervolg)migratie is daarvan de belangrijkste oorzaak. Het migratiesaldo vormt voor twee derde tot drie kwart de verklaring van bij voorbeeld de toename van het aantal ongeschoolde werkloze Turken en Marokkanen in de periode 1985-1989. Naar schatting is het arbeidsaanbod van de belangrijkste groepen minderheden (Marokkanen, Turken, Surinamers, Antillianen en Arubanen) in 1988 en 1989 met in totaal 25.000 toegenomen. Afgezet tegen een totale jaarlijkse aanbodstoename van 75.000 in die periode betekent dit dat een zesde daarvan van minderheden afkomstig is. Hoewel het werkloosheidsaandeel van minderheden stijgt, impliceert de groei van het arbeidsaanbod eveneens dat het werkloosheidspercentage (afgezet tegen de beroepsbevolking) van allochtonen zich na 1987 min of meer stabiliseert. Het moge echter duidelijk zijn dat dit werkloosheidsprobleem niet zonder meer zal verdwijnen.

Posities op de arbeidsmarkt

Op de arbeidsmarkt is sprake van zeer omvangrijke stromen. Deze mobiliteit is de laatste jaren aanzienlijk toegenomen. De richting ervan kan worden geïllustreerd aan de hand van cijfers uit het OSA-arbeidsmarktsurvey⁵.

Van degenen uit het OSA-survey die in oktober 1986 werkloos waren, had 47% twee jaar later een baan; de andere 53% was nog steeds, of opnieuw werkloos. Van degenen met een tijdelijk of flexibel arbeidscontract had twee jaar later 59% een vaste baan gevonden, en had een derde nog steeds zo'n tijdelijk of flexibel contract. Hierbij is uiteraard een groot verschil te onderkennen tussen degenen die aanvankelijk een tijdelijk contract hadden met uitzicht op een vaste baan (van hen had twee jaar later 75% een vaste baan) of degenen met een ander tijdelijk contract (van wie slechts 29% vast werk had gevonden) of in uitzendwerk (50% een vaste baan).

Nadere bestudering van de arbeidsmarktstromen leert het volgende:

- de arbeidsmarktpositie van mannen is in niet geringe mate sterker dan die van vrouwen. Van de mannen met uitzicht op een vaste baan heeft twee jaar later 81% inderdaad die baan, tegen 67% van de vrouwen. Ook zijn de werkzoekende mannen veel succesvoller dan werkzoekende vrouwen: de kans om twee jaar later een vaste baan te hebben bedraagt het drie- tot viervoudige!
- tijdelijke banen zijn heel redelijke opstapjes naar een betere positie op de arbeidsmarkt. Dat geldt uiteraard vooral voor banen die uitzicht bieden op een vast contract, maar ook voor uitzendwerk en zelfs voor afroepen oproepkrachten;
- zelfs in deze tijden van snelle werkgelegenheidstoename zijn de kansen voor werkzoekenden om een baan te vinden betrekkelijk gering. Ongeveer 35% van hen heeft twee jaar later werk, 40% is nog steeds werkzoekend en een kwart zoekt zelfs geen werk meer⁶. Ook hier zijn er forse verschillen tussen mannen en vrouwen te onderkennen. Van de werkzoekende mannen is de helft dat twee jaar later nog, terwijl van de vrouwen een derde het zoeken heeft opgegeven;
- bij vrouwen maakt het voor de kans om een vaste baan te krijgen nauwelijks uit of men vooraf zegt werk te zoeken of niet. Voor de kans op tijdelijk werk maakt het daarentegen zeer veel uit. Blijkbaar betekent 'niet werkzoeken' bij vrouwen niet dat men geen baan wil, maar dat men er niet actief naar zoekt, en er zeker niet op uit is om een baan tegen minder gunstige omstandigheden te accepteren;
- de kans van werkzoekenden om een baan te vinden is niet zo groot, maar de kans van werkenden om werkloos te worden evenmin. Zelfs van degenen met tijdelijk of flexibel werk is maar een zeer kleine minderheid twee jaar later werkzoekend.

Al met al doet zich een beeld voor waarbij het voor veel werkzoekenden nog steeds niet eenvoudig is – anders dan voor schoolverlaters – om werk te vinden. Heeft men echter eenmaal een tijdelijke baan, dan is de kans groot dat men de arbeidsmarktpositie kan verstevigen. De mobiliteit van degenen met een tijdelijke baan is hoog. Vrouwen verkeren in een *aanmerkelijk moeilijker positie dan mannen*. Men moet hierbij wel bedenken dat de tijdduur tussen de metingen betrekkelijk kort is. Het is goed denkbaar dat de huidige omvangrijke mobiliteitsstroom van werkenden een beweging op gang brengt waarvan na enige vertraging ook de werkloze werkzoekenden profiteren.

Onderwijs en functies

Eén van de opvallende kenmerken van de Nederlandse beroepsbevolking, en met name van het werkende deel ervan, is de aanzienlijke verhoging van het onderwijsniveau in de afgelopen jaren. Heeft van de potentiële beroepsbevolking van 50 jaar en ouder zo'n 35% ten hoogste basisonderwijs genoten, van de 20- tot 34-jarigen is dat maar 8%. Omgekeerd heeft van de ouderen 15% een opleiding op het middelbare niveau voltooid, tegen het

5. De OSA arbeidsmarktsurvey is een enquête bij meer dan 4400 personen. De laatste is gehouden in oktober 1988. Zie P.C. Allaart e.a., *Tendrapport arbeidsmarkt 1989* en hun samenvatting daarvan in *ESB*, 28 juni 1989.

6. Dit spoort in grote lijnen met ander recent onderzoek. Van een steekproef landurig werklozen van wie zowel in 1986 als 1988 de arbeidsmarktpositie getraceerd kon worden had 40% in de tussenvallende periode wel eens werk verricht (waarvan een derde weer opnieuw werkloos was geworden). Zie P.A. Donker van Heel, *Nooit meer aan het werk?* Een onderzoek naar factoren die herintreding van langdurig werklozen bevorderen, OSA, W63, Den Haag, 1989.

dubbele percentage van de jongeren⁷. De maatschappij is kennisintensiever geworden. In dat verband kan de vraag gesteld worden of een verhoging van het onderwijsniveau correspondeert met een overeenkomstige verhoging van de functieniveaus.

In de periode 1977-1985 is het gemiddelde functieniveau van de banen toegenomen⁸. Overigens was er in de jaren daarvoor van een daling sprake. De verhoging van het gemiddelde functieniveau lijkt overigens nauwelijks gepaard te gaan met een afname van het ongeschoolde werk, maar veel meer met een afname van het werk bij het daaropvolgende functieniveau (halfgeschoolde en geoevende beroepen). Zowel absoluut als relatief is de toename het grootst op het hoogste functieniveau.

De stijging van het gemiddelde opleidingsniveau gaat echter veel sneller dan die van de functieniveaus. Indien de bevolking in loondienst op zeer globale wijze wordt verdeeld over degenen met een functieniveau dat ruwweg overeenkomt met hun opleidingsniveau ('aansluiting') en degenen die een lager functieniveau hebben ('onderbenutting') of juist een hoger ('onderscholing'), dan is er sprake van een zeer opvallende ontwikkeling; zie tabel 3.

Nevenstaande percentages moeten uiteraard als indicatie worden gezien. Het gaat niet om de exacte aandelen – die immers afhankelijk zijn van enigszins arbitrair getrokken grenzen – maar om de mutatie tussen de twee jaren. In 1977 was de mate van 'onderbenutting' en de mate van 'onderscholing' ongeveer in evenwicht, maar in 1985 zeker niet meer. Dat zou overigens nog niet zo ernstig zijn als het onderwijsniveau over de hele linie zou stijgen. Dit is echter niet het geval; juist bij de jongste generaties schoolverlaters zijn er betrekkelijk veel zonder voltioide (beroeps)opleiding, terwijl anderzijds de toestroom naar hoger onderwijs onverminderd doorgaat. In 1985 had 11,7% van de schoolverlaters uit het volledige dagonderwijs geen beroepskwalificatie, terwijl 16,1% het HBO of WO met een diploma verliet. In 1988 waren deze aandelen respectievelijk 13,7 en 20%.

Op alle opleidingsniveaus komen mensen gemiddeld in lagere functieniveaus terecht dan voorheen. Per onderwijsrichting zijn daarin overigens zeer forse verschillen te onderkennen. Het gevolg van een en ander is dat vrij veel werkenden van mening zijn dat hun opleidingsniveau hoger is dan het werk vereist (ongeveer 10%). Een nog groter aandeel werkt overigens in een andere functie dan waar men voor is opgeleid, terwijl een kleinere groep van mening is dat de gevolgde opleiding te laag of verouderd is.

Dergelijke indrukken dwingen tot zowel beleidsmatige als onderzoeksmatige overdenking. De belangrijkste reden waarom de gevolgde opleiding niet goed bij het werk aansluit is dat de opleiding een andere richting had. Dit kan vooral door goede informatievoorziening worden verbeterd. Ook moeten uitspraken van betrokkenen zelf over aansluiting en kwalificatie en arbeidsplaats niet al te statisch beoordeeld worden: de aansluiting is het minst goed bij jongeren, terwijl juist zij nog meermalen van functie veranderen. Ernstiger is de verhouding tussen de ontwikkeling van de 'vraag' en het 'aanbod'. Het onderwijsniveau van werkenden neemt veel sneller toe dan de functieniveaus. Het gevolg is dat er strengere formele kwalificatie-eisen gesteld kunnen worden. Een betrekkelijk groot aantal schoolverlaters heeft echter nauwelijks enige beroepskwalificatie en is, samen met de al wat oudere werkzoekenden, het voornaamste slachtoffer van het aldus in gang gezette verdringingsproces. Werkzoekenden zonder beroepsopleiding hebben weinig perspectief.

Opvallend is dat de orde van grootte van 'onderbenutting' bij de 'subjectieve' methode (enquête) veel kleiner is dan bij de 'objectieve' (koppeling functies en opleiding). Dit maakt in elk geval duidelijk dat de gegeven cijfers en percentages vooral als indrukken beschouwd moeten wor-

Tabel 3. Aandelen bevolking in loondienst: vergelijking onderwijs- en functieniveau (in procenten)

	1977	1985
Onderbenutting	24,9	33,4
Aansluiting	55,7	52,9
Onderscholing	19,4	13,6

Bron: berekend naar Huijgen.

den. Het roept ook vragen op naar de uiteindelijke betrouwbaarheid van de 'objectieve' methode. De veronderstelling daarbij is immers dat een onderwijsniveau uit het verleden hetzelfde is als van een vergelijkbaar schooltype nu. Zonder in casuïstiek te vervallen is uiteraard niet zeker of deze veronderstelling wel gerechtvaardigd is. Is het niveau van de huidige LTS gelijk aan dat van de vroegere ambachtsschool (nog afgezien van het niveauverschil binnen de LTS), of van de MAVO aan de vroegere ULO? Waarschijnlijk is dat niet het geval. Een ander aspect is het verschil tussen intrede- en vervolgfuncties. Onderzoek naar loopbanen in de elektronica doet vermoeden dat men juist in aanvangsfuncties eenvoudiger werk is gaan verrichten⁹. Werkgevers beoordelen iemand dan niet in verband met de aanvangsfunctie, maar in het licht van voorziene door-groeimogelijkheden.

Als er inderdaad van 'onderbenutting' sprake zou zijn, heeft dat op langere termijn mogelijk ook positieve kanten. Er is wellicht – vooral in de administratieve richting – meer doorstroming mogelijk op de arbeidsmarkt dan uit directe vraag-aanbod-confrontaties blijkt. In het licht van de te verwachten daling van cohorten schoolverlaters is dat een enigszins geruststellende gedachte. In de toekomst zou dan van een 'omkering' van het verdringingsproces sprake kunnen zijn. Als dat inderdaad zou plaatsvinden, nemen vooral de kansen van werkzoekenden met een LBO-opleiding sterk toe. Voorwaarde is wel dat het afstudeerniveau per opleiding niet verslechtert.

Tot slot

De ontwikkeling op de arbeidsmarkt is niet in één zin samen te vatten. De werkgelegenheid stijgt snel en ook de kwaliteit daarvan, gezien op verschillende manieren, lijkt zeker niet achteruit te gaan. De dynamiek op de arbeidsmarkt neemt toe, maar werkenden profiteren daar in veel sterkere mate van dan werklozen. Snel toenemende opleidingsniveaus en verdringing zorgen ervoor dat werklozen met steeds beter opgeleide schoolverlaters – waarvan een fors deel overigens de eindstreep niet heeft gehaald – moeten concurreren. Dat wordt steeds moeilijker naarmate ook de werkloosheidsduur in de beoordeling door potentiële werkgevers een rol gaat spelen en men ouder wordt. Toch is de laatste jaren ook de langdurig werkloosheid gedaald en stijgen ook daar de uitstroombansen. Het aandeel van etnische minderheden in de werkloosheid stijgt nog steeds, maar ten aanzien van het werkloosheidspercentage (afgezet tegen de beroepsbevolking) is dat in mindere mate het geval.

Pieter Boot

7. Gemeten aan OSA arbeidsmarktsurvey, 1988.

8. F. Huijgen, *De kwalitatieve structuur van de werkgelegenheid in Nederland*, Bevolking in loondienst en functiestructuur in 1977 en 1985. OSA, V33, Den Haag, 1989.

9. B.W.M. Hövels en C.A.M. van Dijk, *Beroepspraktijk en opleidingen van elektronici*, COB/SER, Den Haag, 1989